

Posudek na bakalářskou práci Petra Vaškovic, *Překonání egoismu v utilitarismu*

Jakub Jirsa
ÚFAR, 2014

Hlavní tezí bakalářské práce Petra Vaškovic (dále autor) není jen interpretace utilitaristické teorie, ve které by se ukázaly možnosti překonání egoismu. Takovým přístupem by se autor vlamoval do otevřených dveří. Jakmile utilitarismus zavede jako cíl jednání největší blaho pro co největší počet osob a zároveň všechny osoby (včetně jednajícího samotného) chápe jako morálně stejně relevantní, pak je jasné, že problémem utilitarismu je naopak zcela ne-egoistický přístup ve smyslu neosobního přístupu k hodnocení jednání.

Teze Petra Vaškovic je komplexnější. Práce má za cíl rehabilitovat utilitarismus za pomoci tzv. hybridních teorií Samuela Schefflera a Richarda Hareho, a následně ukázat, že takto reformovaný utilitarismus se dokáže vyvarovat nařčení z egoismu. Práce podle mne postupuje zcela standardně v místech, kde referuje názory filosofů, se kterými se autor rozhodl pracovat (Bentham, Mill, Scheffler, Hare a Williams). Slabší jsou již systematické pasáže, ve kterých se autor pokouší propojit jednotlivé teze do vlastního argumentu.

Struktura práce je poměrně přehledná, po úvodu (s. 8-13), kde se autor snaží o vysvětlení vlastního tématu práce, následuje pokus o vymezení hlavních konceptů, se kterými autor pracuje (s. 14-23). Zde elementárním způsobem vykládá hlavní teze utilitarismu podle Jeremy Benthama a Johna Stuarta Milla. V kapitole o egoismu je do výkladu zapojen i Thomas Hobbes, což však působí poněkud nesystematicky. Rozhodně bych doporučoval držet se systematického výkladu o egoismu bez (nutně selektivních) historických odboček. Následně se autor věnuje problému egoismu ve společnosti (s. 24-29) a jeho projevům v motivaci lidského jednání (s. 30-36). Ve třetí, nejobsáhlejší části autor prochází dvě reinterpretační teorie (Schefflera a Hareho), které podle něj dokáží zachránit utilitarismus před vlastními vnitřními rozpory i vnější kritikou (s. 37-53). Čtvrtá kapitola (s. 54-65) je poněkud neorganicky připojena jako jakýsi appendix, ve kterém se autor snaží vyrovnat s možnými námitkami proti utilitaristické teorii, které vznášejí Bernard Williams zejména ve své stati „Critique of Utilitarianism“.

Obecné otázky a problémy:

- V první části práce se ukazuje zásadní neujasněnost v používání jednotlivých konceptů a pojmů. Autor například píše o „morálním jednání“ (např. s. 14 a násl.), přičemž myslí, že jde o jednání, které může být relevantním způsobem hodnoceno. Otázkou je, zda takto lze vydělit část lidské činnosti (či činností) a říci, toto je „morální jednání“ a toto nikoli. Dále v úvodu není vyjasněna struktura hodnocení (Úvod je pojat jako obecná úvaha, která ještě není zasazena do utilitaristického rámce); možná by textu prospělo, kdyby i tato část již byla explicitně zahrnuta do výkladu utilitarismu. Takto není jasné, z jakých pozic autor k hodnocení a výkladu lidského jednání v Úvodu přistupuje.

- Domnívám se, že není dostatečně vyjasněna samotná otázka, která vede k řešení problému v této práci. Pokud chce autor zachovat a obhájit utilitaristickou teorii, jaké k tomu má důvody? Proč ji pokládá za hodnou takové obhajoby?
- Když autor hovoří o egoismu a spravedlnosti, tak bohužel opomíjí filosofy, kteří právě na ryze egoistické motivaci zakládají celé pojetí spravedlnosti v moderní společnosti (viz např. David Gauthier, Friedrich Hayek aj.). Tyto autory nelze v rozpětí bakalářské práce plnohodnotně zpracovat, avšak jejich teze, že to je práce soukromý zájem, který vede ke spravedlnosti, zpochybňuje rozdíl, který Petr Vaškovic klade mezi egoismus a spravedlnost.
- Je-li vzdělání klíčovým faktorem, který hybridním utilitaristickým teoriím umožní překonat egoismus, proč nestačí Millův výklad o vzdělání v *Utilitarismu*? Již zde se ukazuje role vzdělání jako klíčová právě pro překonání sobectví, které nám neumožňuje správně pochopit a přijmout „obecné blaho“ za svůj vlastní cíl. Jaká je výhoda Hareho výkladu oproti Millovi?

Partikulární otázky a problémy:

- Co znamená, že „teorie ... umožňuje altruistické jednání“ (s. 12)? Domnívám se, že jde o zmatečnou formulaci.
- Když autor volí ukázkou egoistického jednání, zvolí příklad „krádeže“. Pokud neplatí, že by každý egoistický čin měl být rovnou činem nemorálním či dokonce kriminálním, pak autor musí vysvětlit, z jakých důvodů si vybral právě krádež (s. 27). Aby nedošlo k argumentaci kruhem, tyto důvody musí být morálně irrelevantní/neutrální.
- Není zcela jasné, proč je k výkladu lidské motivace zvolena právě koncepce Hannah Arendtové (s. 30), když jinak nemá s probíranými teoriemi příliš společného.
- Na stránkách 32 a 37 vidím rozpor, když na jedné straně autor tvrdí, že utilitarismus je koherentní teorií, a na straně druhé tuto teorii označuje za „zastaralou, nepraktickou a nepoužitelnou“.
- Nejsem si jistý, že autor pochopil podstatu Williamsovy kritiky ohledně negativní odpovědnosti (kap. 4.2.2). Williamsovi jde nejen o to, že je nutné rozlišovat mezi rozhodnutím, činem a následkem, ale i o to, že „nejednání“ má specifický statut. Proto se domnívám, že Hareho odpověď není dostačující.
- Stejně tak se domnívám, že není dostatečná Schefflerova odpověď na problém spojený s integritou jednajícího. Zde bych požádal autora, aby Schefflerovu případnou odpověď detailněji představil při obhajobě.

Formální nedostatky:

- V práci jsou gramatické chyby (zejm. interpunkce), které by odstranilo pečlivé přečtení celé práce.
- Nejasné řazení v seznamu použité literatury (s. 66).
- Při číslování jednotlivých tezí není jasný statut tohoto číslování (s. 12), jde o formální argument, přehled obsahu, či prostě seznam tezí?

Jak jsem již uvedl, práce je zcela standardní v pasážích, kdy interpretuje klasické filosofické texty a pozice. Autor prokázal porozumění utilitaristické teorii a jednotlivým jejím historickým podobám. Zároveň dobře zvládl ukázat rozdíl mezi klasickými utilitaristickými teoriemi a jejich moderními reinterpetacemi. Systematické pasáže práce jsou však poněkud problematické a poukazují na jistou zmatečnost při uvažování o etických otázkách. Výše uvedené problémy se tak týkají především těchto míst celého výkladu.

Práci doporučuji k obhajobě, avšak na základě výše uvedených problémů navrhuji hodnotit **dobře**. Výsledná známka může být samozřejmě zlepšena na základě úspěšné obhajoby.

29.8.2014